Spomienka na suplikácie

Cez školské prázdniny sa študenti rozpŕchli po Uhorsku, ale i ďalej, so suplikačnými knižkami v rukách, aby získavali finančné príspevky od dobrodincov, potrebné na udržiavanie školy a najmä alumnea. Zaujímavou ukážkou ich cestovania sú spomienky bývalého študenta gymnázia Michala Bodického: „... *Druhý polrok doniesol nám smutnú premenu. Snaživý mladý profesor G. H. Lojko, ktorý sa bol len nedávno oženil so Zuzanou Zajacovou z Tisovca, ťažko ochorel a z choroby ani nevstal. Jeho predmety podelili si profesori: gréčtinu dr. Zoch a Viest, slovenčinu Škultéty. Takto sme skončili rok v očakávaní budúcich vecí, dostali sme svedectvá a rozdelili nám suplikácie. My dvaja s Mikulášom Abaffym, ako Dolnozemcom, dostali sme celú Dolnú zem: Békéš, Čongrád, Banát, Báčku, Sriem a mali sme nakuknúť i do Srbska, do Belehradu. Dali sme si u Ormisovho švagra Dvoráčka ušiť nové čižmy, neviem u ktorého krajčíra nové popolavé šaty. Kapsičkami vystrojení, pobrali sme sa na cestu. Prvá naša stanica bola Sarvaš. Vzali sme do ruky mapu a ťahali sme z Lučenca a či z Hatvanu rovnú čiaru na Solnok, Mezótúr, Sarvaš. Skúsený cestovateľ bol by povedal: Keď z Hatvanu po Solnok niet železnice, iďte z Lučenca železnicou cez Hatvan do Pešti, odtiaľ do Solnoku a Mezótúru na Sarvaš. Ale kdeže! Nám to bola okľuka. My sme si načrtali z Hatvanu rovnú čiaru do Solnoku, kde ešte vtedy nebolo železnice, a povedali sme si, že tú cestu prejdeme pešo. Aj sme tak vykonali. Prišli sme z Revúcej do Lučenca, sadli na železnicu (vtedy bola i štvrtá trieda) a okolo polnoci vysadli sme v Hatvane. Potom so stanice v daždi do mesta. Našli sme si hostinec, prenocovali, raňajkovali a ráno poď ďalej. Dážď sa len osieval. Pechúrili sme do poludnia a prišli do Monoštoru, kde sme v akejsi krčme obedovali. Po obede zasa ďalej. Bol mrak, keď sme došli do Jásberéňu, veľkej maďarskej obce. Dopytovali sme sa na kalvínsky kostol, ukázali nám. Vyhľadali sme učiteľa, mladého, neženatého človeka, ktorý nás vďačne prijal, zaviedol ku kurátorovi na večeru, lebo sa u neho stravoval, dal nocľah, raňajky a na naše poďakovanie odpovedal: „Ezzel tartozunk egymásnak" (Týmto sme si povinní). Odišli sme a šli pustatinami medzi tane, kde nás psi napádali, ale môj dáždnik nás chránil. Keď som ho vystrel, všetci sa rozpŕchli. Cez Ujsásu, kde sme obedovali slaninu s chlebom a kyslým mliekom, šli sme k Solnoku. Pri Tise jedli sme u rybárov pečené ryby. Bol večer, keď sme došli do Solnoku a zasa do hostinca. Ráno vyplatili sme nocľah a raňajky a šli sme na stanicu, že si vymeníme lístky do Mezótúru. Jeden sme vymenili, ale na druhý nám chýbalo 30 krajciarov. Čo robiť? Museli sme do noci ostať v Solnoku, čakať na miešaný vlak, na ktorom bola i štvrtá trieda. Na tú nám stačilo, ba zvyšovalo niekoľko krajciarov. Kúpili sme si za ne funt chleba a za štyri krajciare čerešní. To bola naša celodenná potrava. Postávali sme sem i tam a čakali sme večer. O 11. hodine sme sa pohli zo Solnoku a prišli sme o jednej v noci do Mezótúru. Ale čo tam? Už sme nemohli do hostinca, ako v Hatvane a v Solnoku. Chodili sme po uliciach, a keď sme zunovali, ľahli sme si pred kostolom, na zablatené dosky a spali sme 2-3 hodiny. Keď sa brieždilo, vstali sme, dopýtali sme sa na kalvínsku faru, ale tam len slúžky cedily mlieko, páni spali, a pán kantor, ktorý chodil v spodných šatách po dvore, nebol taký vľúdny, ako v Jásberéne. Zatajil sa, že on je nie. Čo robiť? Slniečko už svietilo a my hybaj cestou na Sarvaš, k nášmu cieľu. Šli sme 2-3 hodiny, videli sme ďaleko vežu a ustatí sadli sme si pri ceste a vystreli sme si dáždnik proti slncu. Tu počujeme, že sa blíži akýsi voz, ale ako došiel k nám, stal sa praskot a veľký krik. Pozreme, čo je, a ono prichádzal akýsi taňáš do Túru na voze pod plachtou. Pri dvoch koňoch mal priviazaného žrebca, ten sa nášho dáždnika zľakol, skočil a zlomil oje. Milý Maďar začal nás požehnávať všelijakými vyberanými výrazmi, na ktoré je maďarčina bohatá, a že mu musíme za oje zaplatiť dve zlatky, alebo ísť s ním do Túru. Vyhovárali sme sa, že nie sme na vine my, ale jeho žrebec. To bol olej na oheň. Aby sme čušali, lebo že nás hneď pobije. Vtom zpod plachty vykukne strapatá hlava jeho milej polovičky a ona dodala, čo by pán manžel bol zabudol. Okrem toho videli sme zďaleka čikóšov, ako sa preháňali na koňoch, a tí by nám iste neboli uznali. Lepšie bolo mlčať. Náš protivník dal sa do užitočnejšej práce, ako nám nadávať do ‚kólyô-kov', začal povrázkom sväzovať zlomené oje. My sme stiahli nešťastný dáždnik, potíšku sme vstali a poberali sa preč. Volal na nás, že kam ideme, aby sme šli do Túru pred právo, ale my sme sa urobili hluchými a šli ďalej. V blízkom Kereši sme sa okúpali a hybaj ďalej k sarvašskej veži, ktorá sa preca pomaly blížila. Napokon sme došli. Bola nedeľa, tri štvrte na dvanásť, ľudia sa rozchádzali z kostola, my od únavy a hladu ledva sme šli. Prišli sme na faru k farárovi Sárkányovi. Napísal do knižočky dve zlatky a aby sme šli do granaria ku kurátorovi, že nám ich vyplatí. Aj sme ich dostali. Kurátor poslal nás k učiteľovi, myslím Dlhányimu. Prídeme k nemu, práve zamkýnal dvere, že idú so ženou na obed ku svatovcom, a poslal nás k učiteľovi Novákovi, ktorý býval na druhom konci mesta. Po ceste pristavil nás akýsi pán a spýtal sa, odkiaľ sme. Poslal nás do neďalekého domu. Bývali tam naši statoční Kvačalovci. Vďačne by nás vraj na obed zadržali, ale žena uvarila len pre nich dvoch, aby sme prišli na večeru. Čo robiť? Pobrali sme sa ďalej, až sme okolo jednej našli pánov Novákovcov, kde na naše šťastie neboli ešte obedovali, ale pro appetitorio pán Novák pustil sa s nami do národno-rečovej dišputy, a my sme už ani hovoriť nevládali. Konečne nás i nachovali a ostali sme tam i cez pondelok. Mali v dome dcéry, ktorým sa nepáčilo otcovo meno, lebo bolo slovenské. Kto vie, či by sa im nebolo lepšie páčilo môjho spoločníkovo maďarsky znejúce. Na Sarvaši sme veľa nezúbožili. Navštívili sme starého Štefana Koreňa, bývalého profesora Petófiho v Asóde, tiež profesora Kýšku, ale neboli doma a ich rodiny*

nechcely vedieť slovensky. Druhým farárom bol Jancsovics, ktorý bol vydal maďarsko-slovenský slovník a potom akýmsi divným spôsobom sišiel so sveta. Zo Sarvaša vybrali sme sa na Byrinčok. Naše šťastie, že nás dohonil akýsi taňáš, ale slovenský. Šiel z mesta domov na svoju taňu, a keď sa dozvedel, čo sme a kam ideme, sám nás volal, aby sme si sadli na voz a viezol nás až do poludnia. Potom zabočil k svojmu švagrovi a my s ním. Tam nám i obed dali a po obede zasa nás sobral a viezol 2 až 3 hodiny. Potom nás už sosadil s voza a my sme pred večerom došli do Byrinčoka k učiteľovi Sľúkovi. Ten netrápil nás hádkami, bol náš človek, a jeho vľúdna, stará pani opatrila nás ako vlastných synov. Farárom bol tam Karol Jesenský. Boli vlastne dvaja, otec a syn. Syn bol tuhý fanatik, ktorý chcel piesne kancionála prerobiť na maďarské kopyto a z piesne: „Upokoj se, ó Sione" urobil maďarskú ‚gályarabok éneke'. Nemeckým farárom bol tam Július Petz, syn znamenitého profesora Štúrovho v Šoprone. Z Byrinčoka na Čabu sme šli pansky, železnicou na druhej triede; neviem, čo nám to prišlo na um. Tam nás ubytovali u učiteľa Droppu, ktorý nás povodil i po starom cintoríne, premenenom na park, a ukázal nám veľký pomník s maďarským a slovenským nápisom, že tam odpočíva 2000 Čabanov, ktorí za cholery umreli, iste r. 1830. Navštívili sme oboch farárov. Najprv dr. G. Szeberényiho; neviem, či už vtedy bol biskupom, ale myslím, že áno. Vyvolili ho väčšinou jedného hlasu proti Sárkányovi, farárovi pilišskému, ktorého o 20 rokov neskoršie po smrti Szeberényiho vyvolili za biskupa. Prišli sme k nemu slovensky, hoci mal návštevu, akýchsi pánov. I on hovoril s nami slovensky, len pri odchode sa nás spýtal, či vieme maďarsky. Odpovedali sme, že vieme. U druhého farára Haana, historiografa, ktorý bol napísal knižočku aj o Tranovského kancionáli (Ľudovít Haan: „Cithara Sanctorum, gegj história, gegj púwodce a tohoto spolupracownjci. W Pessti 1873." Pozn. vyd.), našli sme hŕbku Nár. hlásnikov pre cirkevníkov čabianskych. V nedeľu boli sme v kostole a obdivovali veľké zástupy ľudu. V menšom boly maďarského služby božie s neveľkým počtom účastníkov. Tretí kostol bol vo Viniciach, kde bol farárom Karol Lindner, ktorý bol napísal vysvetlenie Lutherovho katechizmu. (Doktora Martina Luthera Katechizmus s doslovným biblicko-historickým výkladem. Sepsal a vydal Karel Lindner. V Békeš-Čabe 1887. I. aj II. vyd. Pozn. vyd.) Na Čabe nám istý pán Kiss povedal: „Na panslávske gymnázium nedám nič!" A ja som mu i za to poďakoval. V nedeľu popoludní vystrojili sme sa železnicou, ale už treťou triedou, do Orošházy, najväčšej maďarskej cirkvi v celom Uhorsku. Tu nás umiestili a chovali v hostinci. Jedným z farárov bol Viliam Gyôry, zať Székácsov a jeho nástupca v úrade v Pešti, maďarský spisovateľ, ktorého pekné poviedky prekladal D. Báchát do slovenčiny. (Preklady vyšly najmä v Novom dom. kalendári 1887, v Nár. nov. 1876 a 1877, v Slov. nov. (Horň.) 1886, v Orie 1875, 1876, 1878 a 1880. Pozn. vyd.)

Teraz už neviem, či som si nesplietol poriadok obcí, ktorými sme šli, ale tak je to, keď mladému človeku nepríde na um, aby si viedol krátky denník, a potom po 60-tich rokoch má všetko písať z pamäti. Z Orošházy sme šli do Slovenského Komlóša, veľkej a podnes najslovenskejšej osady. Nebolo tam maďarského gymnázia, ako na Sarvaši a Čabe, kde mladí Slováci boli a sú odvádzaní od svojej materinskej reči, a v ľudových školách preca sa učilo i po slovensky, čo len čítať a náboženstvo. O ostatné sa Komlóšania nestarali. Boli sme u učiteľa Chrenku, v jeho dome sa hovorilo po slovensky. Farári Csermák - o druhom neviem, ako sa volal - maďarčili o milých päť. Že i na Dolnej zemi boly výnimky a boli aj farári Slováci, toho dôkazom bol bánhedešský Kutlík, syn bývalého farára pitvarošského, ktorý vychoval cirkvi a národu päť podarených synov. Najstarší Bohdan nemohol dostať fary v Uhorsku, musel do Čiech a ani odtiaľ ho do Kovačice nepripustili. Až v ostatné dni vrátil sa pod Tatry do Liptova a tam dokončil svoj požehnaný život. Mladší Ján, farár v Bánhedeši; tretí Felix, farár v Kulpíne, o ktorom ako o kaplánovi petrovskom bude ešte reč. Potom Vendelín, pravotár v Bratislave. Jeho vdova, Hodžova dcéra, dosiaľ žije. Piaty umrel ako študent v mladom veku, študoval i v Revúcej. Pravda, v Bánhedeši cítili sme sa ako doma, a keď sme odchádzali, odviezol nás Kutlík až na chotár.

Prišli sme do troch menších slovenských cirkví: Ambrózky, kde bol farárom Kostra, a Albertky, kde bol Achim z Kondorošu. Neskoršie stal sa farárom sarvaš-ským a seniorom békešským. Ako starý mládenec nahospodáril veľký majetok a poručil ho na založenie cirkvi v svojom rodisku. Tretia cirkev bola Pitvaroš. Myslím, že vtedy nemali farára. Šli sme k vyslúžilému farárovi Kutlíkovi, ktorého sme našli zaujatého hospodárstvom. Svojou dlhou šedivou bradou vzbudzoval v nás úctu. Popri povestných žrebíncoch mezóhedešských šli sme zasa do veľkej osady slovenskej, Naďlaku, ktorý teraz pripadol Rumunsku. I tam boli a sú dosiaľ dvaja farári. Vtedy tam bol Andrej Szeberíny, ktorý nebol doma, a Ľudovít Hrdlička, otec bývalého komlóšského farára, teraz profesora náboženstva v Bratislave. Tam sme sa cítili tiež domácky a pán farár zaplietol nás i do teologickej debaty. Bola reč o slove Pánovom: „Mrtví ať pochovají mrtvé své!" Zažili sme tam zvláštnu príhodu. V noci počuli sme zvoniť na poplach. Či, reku, horí? Ale počuli sme hlas z blízkej veže: „Ľudia boží, Maruša sa vyliala! Poďte hatať, doneste vrecia!"

Naďlakom skončil sa nám na dlhší čas slovenský svet. Popri Maruši ponáhľali sme sa do Aradu, ale sme sa zastavili v

čisto rumunskej Pečke, lebo tam mal Mikuláš tetku, gazdinú u starého rumunského popa. Videli sme tam pravoslávny sobáš so všetkými nádhernými ceremóniami. Ešte skorej boli sme v Semlaku u kalvínskeho farára, rodeného Čecha, Jozefa Bedricha. S nami shováral sa maďarsky, ale bola to maďarčina! Neviem, ako ju jeho cirkevníci strpeli. Zato už jeho syn, debrecínsky žiak, vedel len maďarsky a divil sa, keď sme mu hovorili, že je nie rodom Maďar, ale Čech. Tak sa roztrácala naša krv!

Z Pečky do Aradu dohonili nás Rumuni na prázdnych vozoch. Jeden z nich nás vzal na voz; druhý, čo šiel za ním, chcel ho predbehnúť, bil do koni, ale si zlomil bičisko. Náš pohonič zahodil mu bič, a keď ten začal sa zasa ubehúvať, smial sa mu a začal výskať, ako na svadbe. Tu kone pustily sa do takého cvalu, že sme každú chvíľu čakali, že sa voz roztrasie a my tiež roztrasení nájdeme sa na ceste. Ale nič sa nestalo. V Arade sme boli zasa u Mikulášovej rodiny a srbský pop zaviedol nás do srbského krúžku a urobil sbierku. Z Temešváru zapamätal som si len opevnenie mesta, červenú bradu farára a seniora Kramára. Plnilo sa na ňom maďarské porekadlo o červenom psovi, koňovi a človeku.

V Kikinde, meste zväčša srbskom, boli sme u farára Fuchsa a cez Bašahíd, srbskú veľkú obec, volebný okres Miletičov, kde sme boli hosťmi srbského čižmára, s ktorým sme sa na ceste oboznámili, došli sme do Beči, kde sme boli u evanjelického farára Zsarnoviczkého, potomného profesora a správcu učiteľskej preparandie v Prešove, kde o desať rokov pomáhal vyhadzovať slovenských žiakov. Boli sme i v pravoslávnom kostole na slávnostnom requiem. V susednej obci Fraňovej dostali sme od obce päť zlatých.

Blížili sme sa k rodisku Mikulášovmu, Slovenskému Aradácu, i pre mňa o niekoľko rokov takému pamätnému. Odviezla nás ta z Beči učiteľská vdova Vodová. Pravda, pre veľký dážď museli sme u akéhosi čobana (baču) prenocovať, ale na druhý deň sme došli. V Aradáci bol farárom Ľepold Branislav Abaffy, syn bývalého farára aradáckeho, ktorý na štúdiách v Bratislave dostal sa do krážov Štúrových a stal sa jedným z najhorlivejších učeníkov jeho. V revolúcii vstúpil medzi dobrovoľníkov a ako kapitán skončil, potom bol podslúžnym v Nitre. Ako taký oženil sa s Annou Kolény, dcérou farára myjavského, ktorý vtedy bol už mŕtvy; jeho vdova bola hlavnou udržovateľkou národného povedomia na Myjave. Jej dom na Myjave bol úkrytom pre vodcov slovenského povstania. V Nitre sami roduverní katolíci kňazi upozornili Abaffyho, že jeho povaha je kňazská, aby nechal svetskú postať. I otec ho žiadal, aby mu prišiel pomáhať ako kaplán. Poskladal skúšky už ako ženatý a šiel do Aradácu, kde po smrti otcovej vyvolili ho za nástupcu a tu účinkoval ako príkladný kňaz až do privčasnej smrti. Boli sme už tam. Mikuláš bol doma a ja cítil som sa tiež ako doma, len to bola chyba, že som vlastnou vinou dostal zimnicu. Nič nepomáhaly chinínové pilule dr. Kovalského z Eleméru, drgľovalo ma každý deň, a horšie bolo, že domáci pán ochorel na týfus. Ale po niekoľkých dňoch to prešlo. Za štrnásť dní, ktoré sme boli v Aradáci, mal som času oboznámiť sa so všetkými obyvateľmi domu. Mikuláš mal štyroch bratov: Janka, revúckeho žiaka; Cyrila, ktorý o rok ako žiak v Revúcej umrel; Branislava a najmladšieho Jaroša. Abaffy mal i tri dcéry. Jarmilinu spôsobnosť a ochotu som veľmi obdivoval. O jedenásť rokov prišiel som si pre ňu, ako svoju manželku, a dnes, po 48. rokoch (písané r. 1930), oba chválime Boha, že nás spolu sviedol. Marina vydala sa za Jozefa Kolényho. Oba umreli pred krátkym časom v Aradáci. Milina vydala sa za učiteľa Brennera a teraz žijú na penzii v Oberschútzene, v Burgenlande.

Keď sme i domáci pán i ja ako-tak vyzdraveli, bolo sa nám suplikantom vystrojiť ďalej. Mikulášova matka, moja budúca svokra, odviezla nás až do Titelu. Kone poháňal učiteľ, jej bratranec, Daniel Kolény. Previezli sme sa cez Dunaj na kompe, prišli sme do historicky pamätného Salankamenu a v samý večer došli sme do srbskej obce Sásy alebo Nových Karloviec. Kde prenocovať? V hostinci sa strojila tanečná zábava. Na ulici zazreli sme starého popa, ako sa prechádza. Mikuláš ho oslovil a poprosil, aby nás prenocoval, a on ochotný zaviedol nás do svojej kuče, kázal

priniesť večeru, a keď jeho „májka bola bolestná", sám sa staral o nás. Hovoril, že jeho syn, tiež pop, preložil Palárikove „Incognito" do srbštiny. Ráno rozlúčil sa s nami, ako otec so synmi, a my poháľali sme sa do najväčšej slovenskej osady Starej Pazovy, kde sme sa dobre cítili na fare, chodili s pánom farárom Benjamínom Reussom, ďalekou rodinou Mikulášovou, po návštevách. Urobili sme vychádzku i do susednej nemeckej Novej Pazovy.

Farár Reuss nemal národného povedomia. Bol výchovou a azda i rodom Nemec, ale dobrosrdečný človek. Hovorili o ňom, že keď prišiel k nemu akýsi pocestný a pýtal košeľu, šiel za španielsku stenu, vyzliekol si košeľu, obliekol druhú a vyzlečenú dal pocestnému. Už vtedy začali sa zjavovať v St. Pazove nazaréni. Keď pán farár bol kdesi odišiel, prišiel na faru chudý, bosý, v spodnom rúchu oblečený človek a začal svoju reč s nami slovami 49. žalmu: „Synove lidští jsou jako hovada!" - vraj tu zreteľne stojí, že niet rozdielu medzi človekom a hovädom. My sme mu odpovedali,

že sa tam napred píše, ktorí a akí ľudia sú podobní hovädám. Iste sa mu naša reč nepozdávala, preto onedlho odišiel a my sme mali dôkaz povrchnosti tých zavedených ľudí, ktorí pochytia nejakú výpoveď z Písma sv., ale o súvis sa nestarajú. Neviem, či i teraz sú v St. Pazove nazaréni. V národnom ohľade vynikali tam vtedy učitelia Kopčík a Kamenár. Týmto možno ďakovať, že keď farár Reuss o niekoľko rokov umrel, vyvolili za farára syna dr. Jozefa Hurbana, Vladimíra, bývalého revúckeho žiaka. I dnes je tam farárom jeho vnuk, tiež Vladimír, a Stará Pazova je národne najprebudenejšia obec v Srieme. Iste boly tam priaznivejšie podmienky národného života, lebo i po zrušení Vojenskej hranice pod chorvátskou vládou mohli sa Slováci vzdelávať v svojej materinskej reči. Neprekážali im ako Báčanom a Banátčanom maďarizáciou. V cirkevnom ohľade poznamenávam, že Vladimír Hurban hneď po svojom príchode do Pazovy späť uviedol Tranovského kancionál, čo Staropazovania vítali s radosťou.

Z nášho pobytu v Pazove pripomínam srbského popa s peknou čiernou bradou, ktorý šklbal celou hrsťou nezrelé slivky a, len trochu čo lístie vy fúkol, do úst pchal a chrúmal. Musel mať dobré zuby i žalúdok. Keď sme sa v St. Pazove tak dobre cítili, nie div, že sme zabudli na veľmi vážnu vec pre nás suplikantov, že práve vtedy bol v Karlovciach srbsko-pravoslávny kongres, a tam by sme od bratov Srbov boli mohli dostať niekoľko zlatých. Prišlo nám to na um, ale neskoro, tak že keď sme prišli do Karloviec, nenašli sme tam nikoho. I patriarcha bol už odcestoval na letný byt. Kongres shromažďoval sa obyčajne na voľbu patriarchu, i pri iných vážnejších príležitostiach, ale svolaný bol len s povolením panovníckym a rokovalo sa v prítomnosti kráľovského komisára, za akého posielali z Pešti srbsky vediaceho veľkého pána, niekedy i ministra alebo štátneho tajomníka. A vďačne ta šli, lebo komisárstvo bolo spojené s veľkým „diurnom", ktoré sa platilo v dukátoch.

My slovenskí suplikanti odišli sme z Karloviec bez diurna a šli sme cez Petrovaradín, kde sme si pozreli pevnosť s celými pyramídami delových gúľ, do Nového Sadu. Tam sme boli u farára a seniora Gabriela Belohorského, ozajstného chameleona. Ak sa nemýlim, učiteľom bol tam dobrý národovec J. Tobiaš Langhofer. Boli sme u niektorých Srbov: Miletiča, Subotica a pustili sme sa dolu Dunajom, až sme cez Zemún prešli do Belehradu. Cestu ta nám umožnily nemecké pasy, ktoré nám vystavil notár v Slovenskom Aradáci.

Pri vystúpení z lode pasy nám odobrali srbskí policajti a na tretí deň, keď sme odchádzali z Belehradu, museli sme ísť pre ne na rakúsko-uhorský konzulát, kde bol vtedy konzulom Benjamín Kállay, neskoršie po anektovaní Bosny minister spoločných financií, alebo, ako ho Maďari volali, bosniacky minister. Na konzuláte, pravda, hovorilo sa po maďarsky, celý personál bol maďarský. Tomu sa páni Maďari dobre rozumeli, ako sadnúť do sedla a nedať sa. Neviem, kto nás upravil v Belehrade na dr. Jána Šafárika, synovca veľkého Pavla Jozefa Šafárika, lekára a senátora. Býval na predmestí Vračari v svojom peknom poschodovom dome, obklopenom záhradou, vysadenou stromami a viničom. Jeho pani bola - ako nám ju sám predstavil - kňazská dcéra z Báčky. Ale nás i opatrovala ako kňazská dcéra. Pravda, srbským spôsobom pripravené jedlá mne, horniakovi, divne chutily. Napr. prívarok z papriky a rajštiakov. Chlieb doma nepiekli, ale kupovali z kasární, takzvaný profunt. Nechutil veľmi, lepší bol aradácky pšeničný chlieb, ale o dva roky som ho už jedol vo viedenskej kasárni, a neviem, ktorý bol lepší. O mnoho rokov neskoršie pochovával môj spoločník Mikuláš, ako sriemsky senior, syna Šafárikovho, srbského generála. Dr. Ján Šafárik staral sa i o to, aby sme dostali nejaký groš. Sám odniesol našu suplikantskú knižočku do kniežacieho koňaku a doniesol odtiaľ 6 dukátov. On pridal siedmy. Neviem, od koho dostali sme ruský rubeľ - iste nie od Kállaya, tam nič nedali.

Keď sme už boli v Belehrade, chceli sme i niečo vidieť. Videli sme vtedy ešte malý poschodový kniežací koňak, nádhernú katedrálu, ktorej vežu vidno zďaleka. Pravda, vyšli sme na hrad, vošli sme i do hlbokej studne, do ktorej viedlo dvoje schodov, a to jedny nadol, druhé z nej. Kukli sme do tureckej mošei, pravda, videli sme len nápisy na bielych stenách a koberce po zemi. Mesto začalo sa ešte len stavať; veď nebolo minulo ani 10 rokov, ako vyšla z hradu turecká posádka. Bolo vidno po uliciach stopy tureckého panstva. Popri novom paláci stála chudobná chalupa pod trstinou. Keď som o 20 rokov prišiel do Belehradu, už sa to menilo, a teraz aké to môže byť mesto!

Srbským kniežaťom bol vtedy asi 18-ročný Milan Obrenovič, ktorý nastúpil po zavraždenom Michalovi. V topčiderskom lesíku našli sme miesto, ohradené železnou ohradou, kde vykrvácal. Vzal som si odtiaľ na pamiatku brečtanový lístok, Mikuláš kúsok čierneho flóru so zábradlia. Idúcky z Topčideru, kde stál jednoduchý kniežací koňak, stretli sme sa s mladým kniežaťom Milanom, ktorý v sprievode svojho učiteľa a člena regentskej rady Jovana Rištica, toho času najspôsobnejšieho srbského politika, šiel a či viezol sa pozerať prvý belehradský mlyn na drvenie kamenia. Druhý raz sme ho videli na druhý deň; bol akýsi národný sviatok. Keď sa viezol mestom do katedrály, ulica bola plná

ľudí. Prizerali sme sa v kroji oblečenému, až po zuby ozbrojenému, handžarom a pištoľou opásanému občanovi, ako oduševnene volal: „Živio knez!" Ale to boly výkriky jednotlivcov, veľkého oduševnenia nebolo badať. Už sa povrávalo všeličo o mladom panovníkovi. Vraj rád hovie brušku, vybehuje zo štátnej rady do kuchyne, lebo jeho svetlosť je hladná, a páni regenti i ministri museli čakať, dokiaľ sa jeho svetlosť nasýtila. Neskoršie bolo horšie a horšie, až prišiel úplný rozvrat v rodine a skaza Obrenovičovcov. Všetko vinou jedného mravne pokazeného človeka.

Z Belehradu, kde sme navštívili aj malý evanjelický kostolík nemecký a či vlastne kaplnku nemeckého vyslanectva, šli sme loďou do Pančovy. Toto mesto na ľavom brehu Dunaja má byť čiastkou alebo predmestím Belehradu, s ktorým ho bude spojovať dlhý most cez Dunaj. Mesto i vtedy bolo zväčša srbské, v ňom malá nemecká cirkev evanjelická, kde sme na fare obsadli iste i preto, že tamojší farár Schneeberger bol dobrým kolegom Mikulášovho otca, farára aradáckeho, ktorý nebol ako dobrý Slovák medzi Nemcami obľúbený, ale pre svoj čistý charakter a horlivú činosť kňazskú všeobecne ctený. Preto nás vľúdne prijali i vo veľkej, bohatej obci Franzfelde, kde bol farárom a seniorom banátskym Frint. Banát bol a iste i dosiaľ je miešanina národov a rečí: Srbov, Nemcov, Rumunov, Slovákov a Maďarov. Posledných bolo najmenej. Ale pri príchode do dediny človek už i z výzoru poznal, akí ľudia tam bývajú. Najsporiadanejší boli a sú Nemci, potom nasledujú Slováci, kde sú, Maďari, až potom Srbi a naposledy Rumuni. V miešaných obciach, ako na pr. v Aradáci, kde boly dve obce: Slovenský a Srbský Aradác, kotré sú spojené už v jednu, nebolo treba sa dopytovať, kde sa končí jeden a začína druhý národ. Bolo to poznať po čistých slovenských a špinavých srbských domoch. Z veľkého nemeckého Franzfeldu šli sme do dvoch najväčších slovenských obcí v Banáte: Padinej a Kovačice. V Padinej bol farárom staručký Kramár, otec neskoršie zlopovestného farára temešvárskeho a seniora banátskeho. Učiteľom bol Belička, dobrý Slovák, ale vychoval maďarónskeho syna, neskoršieho vyslanca a potrimiskára panského. Dedina bola čisto slovenská, ako je i dnes. Po Kramárovi prišiel ta za farára Bujkovský, verný kompan Kramára mladšieho, a potom Doležal, ktorý mal za ženu dcéru Maxa Hudca, teda Hodžovu vnučku. Ale to ho nenapravilo, až prevrat ho odtiaľ vyhnal. Šiel do vlastného Maďarorságu, do slovenskej Béni.

Že nám, revúckym suplikantom, priháralo, lebo bol počiatok septembra a tak čas sa vrátiť, rozišli sme sa v Padinej. Mikuláš pobral sa do Hajdušice k Emilovi Kolénymu, veľkému priaznivcovi revúckeho gymnázia, ja do Kovačice, a v Aradáci mali sme sa sísť. Vyšiel som sám z Padinej. Mal som pri sebe zásobu peňazí i s belehradskými dukátmi. Idem peknou cestou medzi stromami; zazrel som oláskych Cigánov, ktorí práve sberali šiatre a priahali. Veru ma trochu prehradilo. Utiahol som sa na bok cesty, dukáty som vložil do škatuľky s chinínovými pilulkami, ktoré som proti zimnici až z Aradáca opatroval, papierové peniaze poupchával som za podšívku klobúka, v tobolke nechal som len drobné. To mi, pravda, ani na um neprišlo, že by si ma Cigáni, ak by ma boli chceli obrať, dobre poprezerali, iste i sobliekli, ale, chvála Pánu Bohu, obrátili sa na druhú stranu a ja som s veselým srdcom kráčal napred, až som po tuhej, vyše dvojhodinovej chôdzi prišiel do Kovačice. Tam bol farárom Ambrózy, tiež síce Maďar, ale tichý, snášanlivý človek. Povodil ma po peknom veľkom kostole, ukázal mi tam krásny oltárny obraz, ktorý stál800 zlatých a okolo neho bohaté zlátený rám za tisíc zl.,na ten čas ohromný peniaz. Vysvetľoval mi, že pod zemou, počítajúc do toho drevené piliere, je viac múru ako nad zemou, lebo tam bola veľká močarina. Ale Kovačičania chceli mať chrám prostred dediny. Ba či by ozaj dnešní Kovačičania sú takí horliví vôkol chrámu božieho, ako ich praotcovia? Iste nebolo vtedy toľko sektárov, ale ani sebectva, lakomstva ani v Kovačici, ani inde. Kovačičania mali silné národné povedomie. Niekoľko rokov potom volili za farára Bohdana Kutlíka, ale Kramár so svojimi priateľmi to prekazil. Po niekoľkoročnom úradovaní farára Pavlínyho, ktorý skončil nešťastnou smrťou, znova schopili sa Kovačičania a vyvolili si za farára Jána Caploviča, s ktorým prešli celú kalváriu, ale vydržali. Po jeho privčasnej smrti vyvolili jeho syna, tiež Jána.

Neviem, prečo ma môj ináč pohostinný domáci pán v nedeľu ráno pustil, miesto toho, aby ma bol zachytil do chrámu. Pustil som sa na západ k rumunskému mestečku Uzdínu, previezol som sa na kompe cez Temeš a kráčal v páli slnečnej do Ečky, úfajúc sa, že v ten deň prídem do Aradácu. Cestou stretol som vozy a vozy, ktoré šly z trhu z Bečkereku, ale nedajbože, aby niektorý bol išiel i mojím smerom. Unavený došiel som do Ečky a už neviem, či mi ešte Mikuláš dal tú radu, vyhľadal som tam istého Szabóva, ktorý bol v akejsi službe u grófa Harcourta a jeho pani bola príbuzná Abaffovcom. Tí ma vďačne prijali a prenocovali. Na druhý deň išiel som popri veľkých dyňových poliach (bostanoch) do Aradácu, aby som dočkal Mikuláša. Práve ma potrebovali. Obaja učitelia boli na akomsi učiteľskom kurze - iste ich cvičili v maďarčine, lebo sa v nej nevyznali - a ja som so svojím budúcim pánom svokrom odbavoval pohreby. Veď som vraj učiteľský syn. Iste som bol, ale môj otec ako filiálny učiteľ len kedy-tedy odbavoval pohreb a potom je rozdiel spievať a spev začínať. Musel začínať p. farár a ja som už potom ťahal, ako som vedel. Konečne

prišiel Mikuláš. Vybrali sme sa na malých, ale bystrých koníkoch Dánka Kolényho do Báčky cez Tisu, Žabľu, Temerín atď. do Kulpína, kde bol farárom Daniel Kolény, otec farára Emila, učiteľa Daniela, Gustáva a Jozefa. Piaty, Mladen, bol už umrel.

V Kulpíne sme sa málo bavili. Ponáhľali sme sa do Petrovca, najväčšej slovenskej obce v Báčke. Farárom bol tam Jur Mrva, Zvolenčan, dobrý Slovák, ale ináč pohodlný pán. Rád vtipkoval, a často i dosť hrubo. U neho bol kaplánom Felix Kutlík, syn Jána Kutlíka staršieho, znamenitý kňaz a spisovateľ. Bolo tam viac slovenských učiteľov: Garaj, Lehotský, iné mená som si nezapamätal. Zasa sme sa s Mikulášom rozišli. Na jeden deň on išiel do Hložian, ja som s kaplánom Kutlíkom suplikoval po Petrovci. Potom išiel som ja do Kysáča, Mikuláš s uč. Lehotským paberkovali po Petrovci. V Kysáči som bol u povestného farára Steltzera, rodom Seničana, ktorý práve vtedy malpravotu s naším Viliamom Paulíny-Tóthom, vtedy vyslancom kulpínskeho okresu. Paulíny vo IV. sväzku svojich „Besiedok" (I. 1866; II. 1867; III. 1868; IV. 1870) opísal svoju voľbu a o Steltzerovi napísal: „Či by taká haraburda, čo nedávno na jedného podpresedu Matice v šialenosti svojej strieľala, v stave bola druhého podpredsedu tohože ústavu ako tak uvítať?" (Str. 40.) Reč bola o tom, že keď Paulíny prišiel do Kysáča predstaviť sa, Steltzer sľúbil, že ho bude vítať, ale myslel nafigeľ. Keď Paulíny so sprievodom došiel do farského dvora a bolo tam mnoho shromaždeného ľudu, Steltzer vyšiel síce z fary, ale len rukavice naťahoval a stál, stál bez slova. Chcel tak vyposmechovať Paulínyho. Až ktorýsi Srb vystúpil, Steltzera znosil a Paulinyho privítal. Steltzer cítil sa výrokom Paulinyho urazený a žaloval ho. Prehral, lebo Paulíny, ako dobrý filológ, dokázal pred porotou, že výraz „strieľal" (maďarsky lôvôldôzôtt) znamená úmysel, hoci sa neuskutočnil. Niekoľko rokov predtým dr. Karol Kuzmány, ako patentálny superintendent vizitoval patentálne cirkve v Báčke. Prišiel do Petrovca. Steltzer šiel tiež na vizitáciu a po ceste hovoril svojmu kočišovi, že má pri sebe pištoľ a že toho patentálneho superintendenta zastrelí. Zastreliť ho síce nezastrelil, ale na základe výpovedi kočisovej úmysel bol dokázaný. Keď som ja bol u Steltzera, bolo ešte pred pravoiou a predo mnou si sťažoval: „Ten nešťastný Paulíny do čoho ma priviedol!" Neuznal, že si sám zle narobil. Ostatne, bol to človek nešťastný, ktorý napokon dobrovoľne odišiel z Kysáča a biedne umrel v Paríži. V Kysáči bol učiteľom všeobecne vážený Ján Mičátek, otec dvoch znamenitých synov, Vladimíra, tiež učiteľa a spisovateľa, a dr. Ľudovíta pravotára. Oba už umreli, zväčša ako obete svojej lásky k národu.

Z Petrovca šli sme cez veľkú, sporiadanú nemeckú obec Bulkes do Silbáša, kde bol farárom Michal Valach, dobrý náš Slovák. Vzal si bol za ženu vdovu Rohonyičku a s ňou vzal si do opatery aj syna z prvého manželstva. Tento syn bol vtedy už jurista. Cez vakácie, ktoré trávil u svojho otčima, učil sa anglicky, i stal sa z neho súci človek. Neskoršie bol vyslancom a, tak sa mi zdá, i štátnym sekretárom a akýmsi správcom v Bosne. Ba raz bol i vládnym komisárom pri srbskom kongrese v Karlov ciach. Stal sa i seniorálnym dozorcom v Báčke. Pravda, celkom sa odrodil. Tak sa nám strácala naša krv.

Poslednou našou stanicou bola Palánka, kde bol farárom Šimon Beniač, Ľupčan a mne po svojom staršom bratovi, ktorý mal otcovu sesternicu, vzdialená rodina. O niekoľko rokov umrel a jeho nástupcom stal sa môj potomný švagor, Mikulášov mladší brat Janko Abaffy. Palánka pri Dunaji a Ilok na druhom brehu robia dojem Pešť-Budína, lebo Ilok so svojím zámkom Odescalchovským a chrámom františkánskym podobá sa Budínu. Previezli sme sa do Iloku, vyšli na zámok, kukli sme i do chrámu, kde leží pochovaný Ján Kapistrán, horlivý hlásateľ pokánia prostred 15. stoletia, ale i krutý prenasledovateľ českých kacírov. Umrel r. 1456, keď shromaždil bol križiacku výpravu proti Turkom a spolu so zmužilým Jánom Hunyadym dobyli Belehrad. Ale ani jeden z nich netešil sa dlho tomuto víťazstvu.

Suplikáciu sme dokončili. Výsledok nebol síce veľký (niečo vyše 300 zlatých), ale i za to zaplať Pán Boh! Tretina bola naša; z toho sme trovili po železniciach a boli sme dlžni za šaty a čižmy, tak že nám nič nezvýšilo. Pre mňa boly to cenné skúsenosti a okrem toho, o čom som vtedy, pravda, ani sám nevedel, vysuplikoval som si ženu, hoci som išiel pre ňu len o 11 rokov. I Mikuláša potkalo podobné šťastie. Zahľadel sa trochu na sestru učiteľa Lehotského v Petrovci. Tá sa síce vydala za Gustáva Kolényho, notára hložianskeho, ale ovdovela a Mikuláš, už po druhý raz vdovec, vzal si ju. Akými to divnými cestami vedie nás Hospodin!

V Palánke sadli sme na loď a o 24 hodiny zastali sme pri Duna-Egyháze, slovenskej obci niže Pešti. Tam sme mali ohlásiť mladšieho spolužiaka Emila Podhradského, syna tamojšieho učiteľa Jura Podhradského. Emil nebol zlý šuhaj, ale bol už mravne skazený. Skončil niekoľko tried v Pešti a mal ísť s nami do šiestej triedy. Otec ho nechcel pustiť do Revúcej, lebo nechcel, aby jeho syna vyhodili zo slovenského gymnázia. Tak vysoko si vážil tento statočný, šľachetný človek slovenskosť. Nahovorili sme ho, že dáme naň pozor. V ten rok, dokiaľ sme my boli v Revúcej, dosť

poriadne sa spravoval, ale po našom odchode sa spustil, i poslali ho preč. Z Pešti urobili sme si všetci traja vychádzku do Novohradu. Chcel som navštíviť rodičov. Na Sennom nám tetka zamenila belehradské dukáty, a neškodovali sme na nich, hoci sa alumnickému eforovi v Revúcej, profesorovi Krmanovi, nepozdávalo, keď sme mu vyplatili za ne burzovú cenu. Ale už boly tam a iste by ich nebol odložil.

Do Revúcej prišli sme okolo 20. septembra, keď učenie už bolo v plnom prúde."

Zdroj: Dušan Dubovský - Revúca kolíska slovenského stredného školstva